

En redningsvest og et tragisk

Av og til får Hvalfangstmuseet henvendelser om gjenstander folk ønsker skal bli tatt vare på for framtiden. I desember 2009 gjaldt det en gammel redningsvest fra motorskipet «Rigel», og historien om det største tapet av menneskeliv langs norskekysten under krigen.

INGER-LISE ACKENHAUSEN

Forbindelse med dokumentasjonsprosjektet Førstereis var jeg på Sjømannshjemmet i Stavern og intervjuet Olav Solheim. Han vokste opp i indre Vestfold, så Olav tok sykkel fatt og syklet til Tønsberg for å søke hyre sommeren 1938. Nesten ett år senere kom beskjeden om at han hadde fått hyre som byssegutt.

Endelig sjemann

Solheim mønstret på M/S «Mim», tilhørende rederiet A/S Skytteren i Tønsberg. 15 år gammel skulle han endelig ut i verden og oppleve mye spennende. Lite visste han da hvor mye spenning det skulle bli.

Først gikk turen over til Statene, og det var stort for en unggutt å komme dit. Spesielt inntrykk gjorde alle de flotte neon-reklamene på en som var vant til parafinlamper. Fra Statene gikk turen videre til Australia. Etter hvert endte de en høstdag opp i Fremantle, en havneby på vestkysten. Mens de lå her erklærte Storbritannia og Frankrike krig mot Tyskland. Andre verdenskrig var et faktum, og den skulle få store konsekvenser for norske sjømenn.

Det var nå blitt september. «Mim» var lastet med korn og målet var Vaksdal Mølle ved Bergen. Kapteinen ville unngå den engelske kanalen og valgte en kurs vest for England.

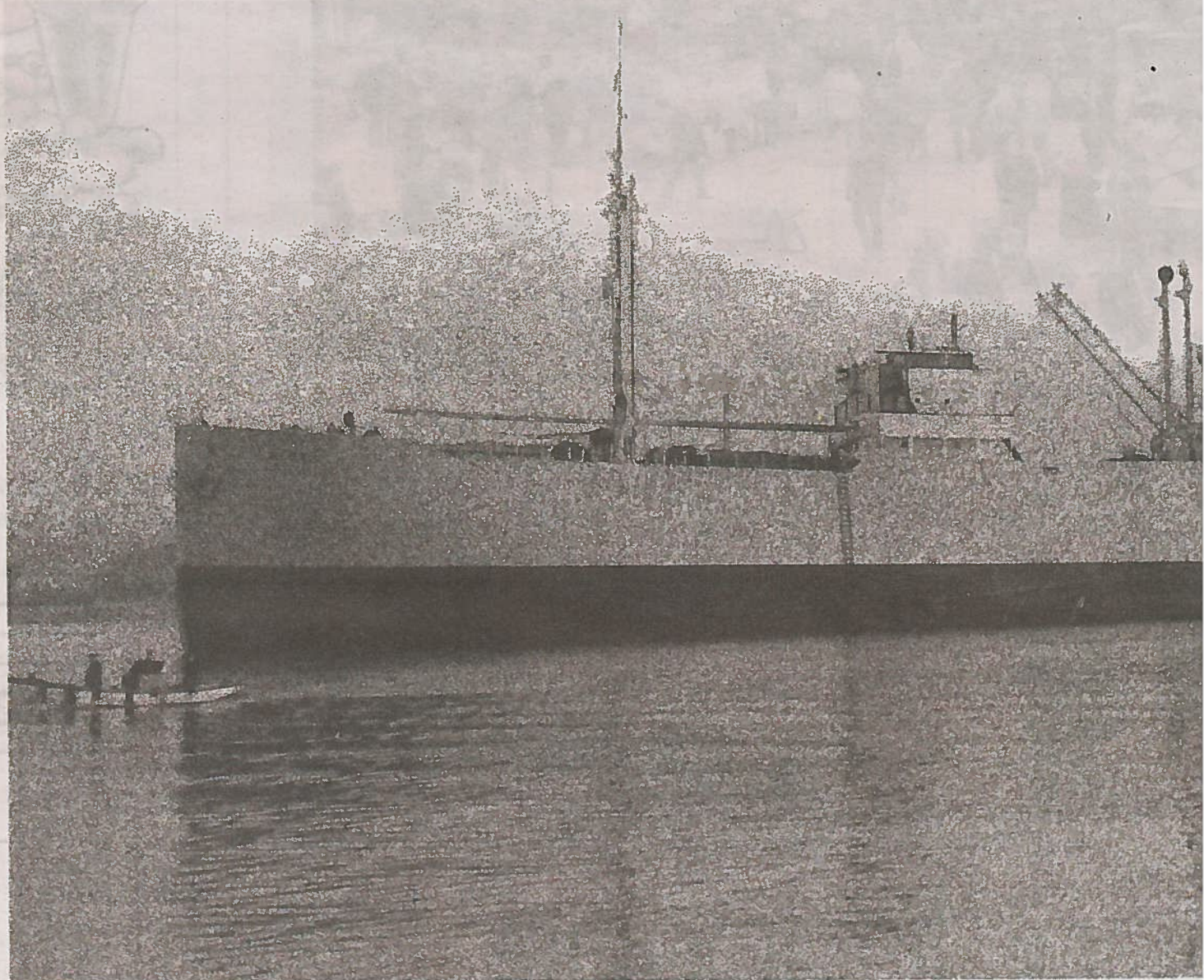
Mens de seilte her kom et stort britisk krigsskip opp på siden av «Mim», og etter hvert ble de bordet av britiske marinesoldater, som antok at skipet var i tysk tjeneste. Den britiske marinen tok kommandoen og satte kurs mot Kirkwall på Orknøyene. På vei dit gikk de på grunn utenfor North Ronaldsey. Dette var om kvelden 1. november og sjøen var kald og urolig.

I tysk tjeneste

Etter en strabasjøs rotur mot land, måtte Olav og flere av mannskapet tilbringe natten ute før de ble bragt inn til havnen i Kirkwall. Der var det en amper stemning, siden lokalbefolkningen trodde de var tyske.

Olav fortalte at han mer eller mindre var overlatt til seg selv de dagene de var her. Alle var preget av hendelsen og av at det nå var krig. Heldigvis kom Olav seg trygt hjem til Norge etter hvert.

Fra høsten 1940 og i årene framover satte den tyske okkupasjonsmakten i

M/S «RIGEL»: Båten tilhørte Det Bergenske Dampskibsselskap og ble tatt «in anspruch» av tyskerne under krigen og satt inn i fart langs nor

gang flere forordninger og bestemmelser som gjaldt sjøfolk. Dette innebar at de i realiteten ikke hadde noe valg når det gjaldt å seile som mannskap i både innenriks- og utenriksfart for tyskerne. Hvis man rømte fra tjeneste risikerte man å komme på tukthus eller bli idømt dødsstraff.

Olav var en av de mange norske sjøfolkene som ble utkommandert til å ta hyre på skip i tysk tjeneste.

Olav var i Tyskland flere ganger de kommende årene og fortalte blant annet at han opplevde å ligge innefrosset i Kiel hele vinteren 1940/-41. Da var det senket et skip i Kielkanalen som stengte for passasje. Der opplevde han at konvoien han seilte med ble angrepet av allierte fly.

«Jeg fløy ut på dekket. Da fikk jeg se flyet komme. Jeg så flygeren satt inni. Skipperen og de andre om bord ble engstelige, for de tenkte vel at det kom til å komme en hel sverm av fly tilbake for å angripe. Ingen lå i lugarane den natta. Vi lå så nære døra ut til dekket som det var mulig å komme.»

Olav og mange andre norske sjøfolk kjente på redselen. At det var deres allierte som bombet var en spesiell følelse. Han kunne også fortelle at stuerten fant fram det han hadde igjen av proviant og laget et godt kveldsmåltid. Det kunne jo bli det siste.

Brødrester blant hestemøkka

Etter å ha snakket om dette, var det godt for Olav å ta en pause. Opptakeren ble slått av og Olav gikk for å hente kopper og kaffe. Mens vi satt og pratet løst over kaffen kom han inn på at han hadde en gammel redningsvest liggende. Kanskje Hvalfangstmuseet kunne være interessert i å ta i mot denne vesten?

Snart fikk jeg en redningsvest fra skipet M/S «Rigel» i fanget. Da «Rigel» ble senket i 1944 førte det til det største tapet av menneskeliv langs norskekysten under okkupasjonsårene.

Olav hadde mønstret på skipet våren 1941 som smører i maskinen. Mannskapet fikk en følelse av at det skulle skje noe spesielt da de fikk om bord mange madrasser i Oslo. Som man kan lese i bøker om dette skipet, gikk det i trafikk på nordlandskysten, hvor det blant annet transporterte tyske tropper og krigsmateriell. Det var hit kursen ble satt etter at de forlot Oslo.

En dag tok de om bord over 300 tyske soldater, samt krigsmateriell og hester i Sandnessjøen. Turen gikk mot Alta, der de tyske troppene skulle videre til fronten i Russland. Etter at de tyske soldatene og hestene var brakt i land, ble det tatt om bord russiske fanger for å gjøre reint i rommet, der hestene hadde vært.

«Fangene fant brødrester innimellom hestemøkka, og det spiste de. Jeg san-

KRIGSSEILER: Olav Solheim som ung førstereisgutt i 1939. En dramatisk sjøreise lå foran ham. **FOTO: PRIVAT**

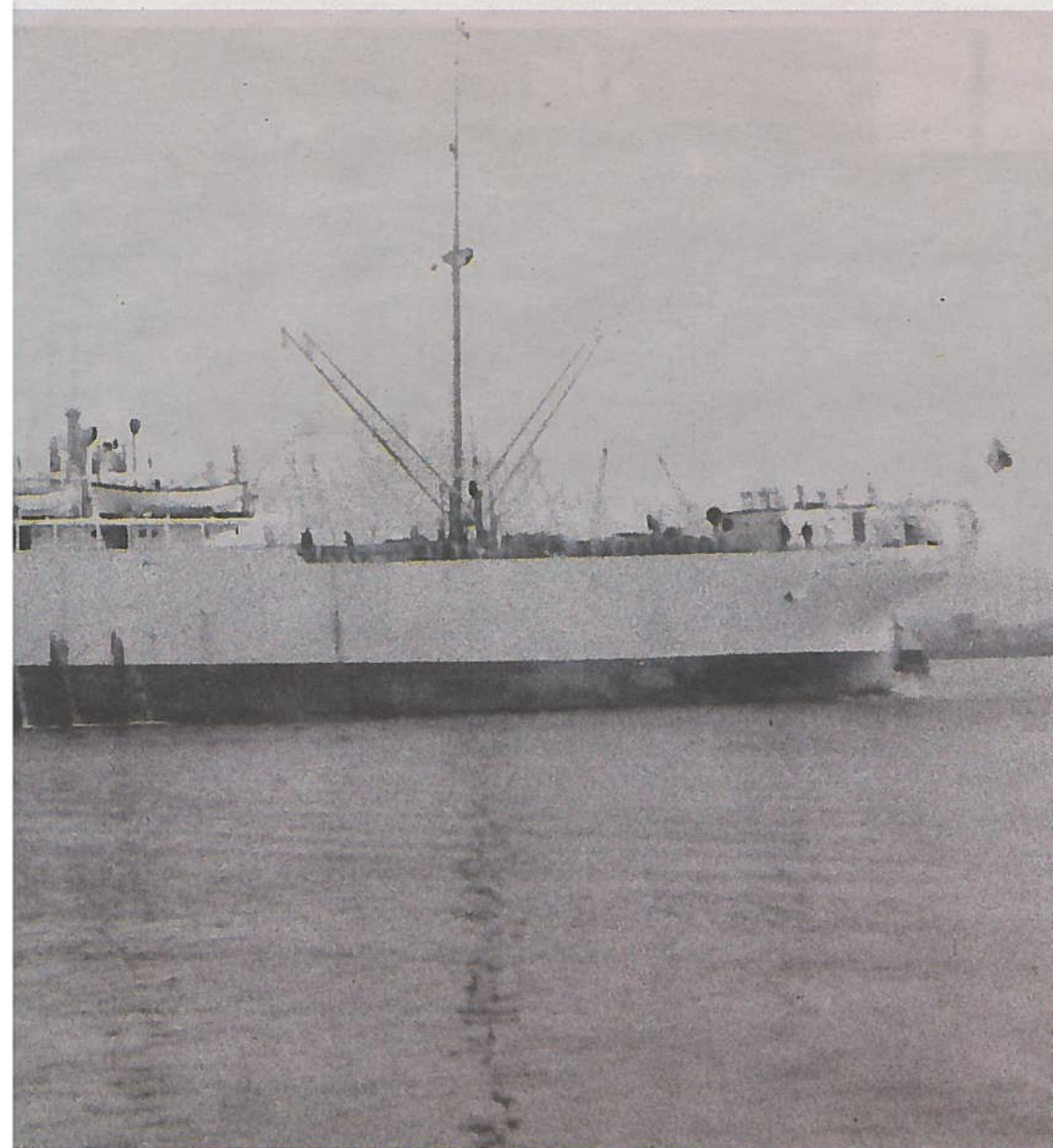
sær at de var dårlig kledd og at de ble slått med geværkolbene av de tyske soldatene.»

Redningsvest og hodepute

Olav fortalte at de var engstelige for å

forlis

1, da særlig langs nordlandskysten.

FOTO: BERGENS SJØFARTSMUSEUM.

REDNINGSVESTEN: Denne fungerte også som hodepute for Solheim. Vesten var antagelig et halmstrå av trygghet i en ansent tid i maskinrommet.

FOTO: MEKONNEN WOLDAY

bli torpedert. Han hadde selv sett vrakrestene etter torpederingen av hurtigruteskipet «Vesteraalen» som ble torpedert utenfor Øksfjord 17. oktober 1941. Olav fortalte at «Rigel» ikke stoppet for å redde eventuelle overlevende, og at synet av vrakrestene

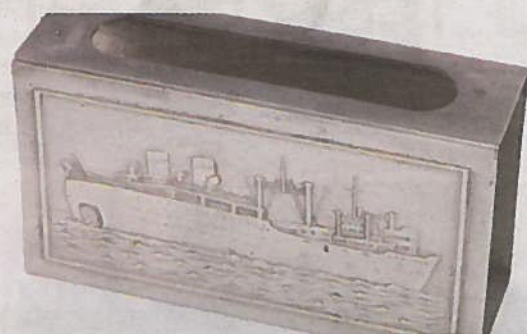
gjorde et sterkt inntrykk. Etter dette sov han alltid med redningsvesten under hodet og den var alltid med ned i maskinrommet.

Olav skadet seg i fingeren og ble sendt hjem. Siden han alltid brukte redningsvesten som hodepute, fikk han ta den med seg. Fingertuppen grodde sammen og Olav ble sendt om bord i andre skip som mannskap.

De allierte var informert om at «Rigel» ble brukt til troppetransporter av tyskerne, og 27. november 1944 satte de inn et stortilt flyangrep fra det britiske hangarskipet HMS «Implacable». Om bord i «Rigel» var det derimot ikke tyske tropper, men flere tusen krigsfanger. I ettertid har det vist seg at de allierte trolig ikke var klar over dette. Antagelig vil det aldri la seg gjøre å fastsette det eksakte antall omkomne, men man antar at mellom 2000 og 2500 mennesker mistet livet i dette forliset. De aller fleste var russiske krigsfanger.

Redningsvesten fra «Rigel» blir tatt vel vare på. Den er trolig ett av få fysiske minner fra dette skipet, som fikk en så tragisk skjebne en kald novemberdag i 1944.

Kilder: Hvalfangstmuseets arkiv, Carlsen, Trond: RIGEL Norgeshistoriens største skipsforlis, Nordanger, Trygve: Lang kystl. Pettersen, Lauritz: Handelsflåten i krig 1939-1945, Hjemmeflåten.

Fyrstikkholder

Fra 1930-årene var det vanlig at mannskapene om bord i kokerier og hvalbåter fikk en julegave fra rederiet. Det kunne være alt fra lommebøker i skinn, med kokeriets navn i gullbokstaver, til teskjeer, dessertskjeer, lommekniver, askebegre, sigarettholdere og fyrstikkholdere.

Bildet viser en fyrstikkholder gitt til mannskapene om bord i Sir James Clark Ross (II)-ekspedisjonen i 1950.

Tekst: Odd Galteland

Foto: Mekonnen Wolday

M/T «Thorsheimer»

Motortankeren Thorsheimer, eid av Bryde og Dahls Hvalfangstelskap A/S, var på 9.955 brt. og bygd i Hamburg i 1935.

Ved krigsutbruddet 9. april 1940 befant skipet seg i Curacao. 10. april ble det dirigert til Gibraltar med en oljelast. Fra Gibraltar ble skipet så sendt til La Spezia i Nord-Italia. Der ble det beslaglagt av italienske myndigheter, mannskapet arrestert og senere sendt hjem til Norge. Thorsheimer ble overlatt tyskerne som satte det i krigstransport, forkledd om et handelsskip.

9. januar 1943 ble Thorsheimer torpedert og beskutt av den britiske undervannsbåten Umbra. Det ble imidlertid reparert og satt i drift igjen, men møtte sin endelige skjebne ca. en måned senere da det 21. februar ble angrepet og senket av seks britiske Beaufort torpedobombefly utenfor øya Marettimo sydvest av Sicilia. Thorsheimer ble truffet av torpedoer midtskips og forut og sank i et flammehav.

Tekst: Odd Galteland

Foto: Hvalfangstmuseet

SANDEFJORD LOKALHISTORISKE SENTER

på Pukkestad gard

Har du bidrag til denne siden?

Levér det i avisresepsjonen, mrk. Lokalhistorisk senter. Bilder merkes med hvem, hva, hvor, når, og helst med en beskrivelse. Husk navn og adresse på utlåner. Har du elektronisk stoff, send det til sv-er-lu@online.no

Sandefjord Lokalhistoriske senters redaksjonsgruppe:

Sideansvarlig: Harald Fevang,

Bildeansvarlig: Bjørn Marum Olsen.

Medarbeidere: Sven Erik Lund, Ragnar Iversen, Bjørn Hoelseth, Dag I. Børresen, Gro Midttun, Svein Olav Løberg og Roger Davidsen.

Kontaktperson:

Sven Erik Lund, tlf. 928 27154